

Ганна КРУШЕЛЬНИЦЬКА,
старший викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В РАЗІ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Введення воєнного стану на території України з 24 лютого 2022 року стало поштовхом до численних змін у житті нашого суспільства, які торкнулися зокрема і персональних даних. У зв'язку із тим, що наразі фахівці Експертної служби МВС проводять молекулярно-генетичні дослідження, пов'язані із воєнними злочинами на території України, перед законодавцем постала необхідність врегулювати процеси створення і функціонування обліку геномної інформації людини. Так, 09 липня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» та направлено на підпис Президенту України. У зв'язку із цим почали з'являтися повідомлення представників влади про те, що обробка генетичних даних працівників правоохоронних органів та військовослужбовців буде обов'язковою під час дії воєнного стану, з огляду на підвищений ризик загибелі вказаних категорій осіб. Однак згідно положень прийнятого Верховною Радою України Закону «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців та державна реєстрація їх геномної інформації з метою ідентифікації осіб, які зникли безвісти та ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини може здійснюватися лише на підставі заяви особи про відбір у неї біологічного матеріалу та її письмової згоди на обробку персональних даних. Таким чином, оброблення генетичної інформації військовослужбовців навіть під час дії режиму воєнного стану є добровільною, адже генетичні дані не включаються до персональних даних, які вносяться до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів і згода на обробку яких не потрібна. Жодних винятків у період дії воєнного стану вітчизняне законодавство поки що не передбачає, однак це не означає, що найближчим часом ситуація не зміниться. В умовах, коли вирішення питання про державну реєстрацію генетичної інформації переходить в стадію практичної реалізації, актуальності набуває контроль за використанням генетичних даних, що прямо пов'язано із забезпеченням захисту основних прав і свобод людини при використанні геномної інформації, у тому числі із правом на конфіденційність особистої інформації.

Як зазначено у преамбулі Закону «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», ним визначаються правові засади оброблення і державної реєстрації геномної інформації людини, що поширюються на всі випадки оброблення геномної інформації в Україні. При цьому під геномною інформацією людини належить розуміти відомості про генетичні ознаки людини, а під обробленням геномної інформації – будь-яку дію або

сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення (розповсюдження, передача), знеособлення, знищення геномної інформації.

Нормами інформаційного права та цивільного права регулюються відносини, пов'язані з генетичною інформацією як особливим видом персональних даних [1, с. 52]. Так, згідно ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» персональні дані визначаються як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. При цьому, відповідно до ст. 7 вказаного Закону обробка персональних даних, що стосуються генетичних даних, за загальним правилом забороняється і може здійснюватися лише у випадках, передбачених частиною 2 статті 7 Закону України «Про захист персональних даних». Буквальне тлумачення вказаних положень вказує на те, що геном людини належить до категорії персональних даних. Крім того, у зв'язку із тим, що Україні надано статус кандидата на членство в ЄС, варто також звернути увагу на положення Регламенту 2016/679 Європейського парламенту і Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних), оскільки він є універсальним документом, що обов'язковий до застосування країнами-членами Європейського Союзу, отже в перспективі і Україною. Зокрема у п. 53 вказаного Регламенту зазначено, що державам-членам необхідно дозволити мати або вводити подальші умови, в тому числі обмеження, у зв'язку з опрацюванням генетичних даних, біометричних даних або даних стосовно стану здоров'я, враховуючи передбачені у п. 75 Регламенту ризики для прав і свобод фізичних осіб, різної ймовірності та тяжкості у результаті опрацювання персональних даних, що може призвести до фізичної, матеріальної та нематеріальної шкоди, зокрема коли опрацювання персональних, у тому числі генетичних даних, може спричинити дискримінацію, крадіжку персональних даних або шахрайство, фінансові втрати, шкоду репутації тощо. Для цілей цього Регламенту «генетичні дані» визначаються як персональні дані, що стосуються вроджених або набутих генетичних ознак фізичної особи, надають унікальну інформацію про фізіологію чи здоров'я такої фізичної особи та такі, що отримані, зокрема, в результаті аналізу біологічної проби, взятої у відповідній фізичної особи. Така позиція викладена також у рішенні Європейського суду з прав людини по справі «Драган Петрович проти Сербії» (Dragan Petrović v. Serbia) від 14.04.2020, де зазначено, що профілі ДНК та зразки клітин є персональними даними, за змістом положень Конвенції про захист даних, так як вони відносяться до встановленим особам або до осіб, які можуть бути встановлені. При цьому такі дані відносяться до «інформації особистого характеру» за змістом положень Акту про захист інформації 1998 року і що ті, хто здійснює її обробку, можуть встановити особу людини (пункти 67, 68) [2].

Однак подібний тип відомостей особистого характеру може характеризувати особливості не лише людини, з біологічного матеріалу якого вони отримані, але і його родичів. У зв'язку із особливостями генетичних даних виникає необхідність введення особливих механізмів правового

захисту цієї інформації. Зокрема необхідно вирішити питання отримання згоди особи на використання генетичної інформації, яка може стосуватися життя і здоров'я його родичів [1, с. 52]. У зв'язку із цим деякі автори вказують, що ДНК-дані про суб'єкт наділені більш широкими характеристиками порівняно із категорією персональних даних [3, с. 42]. Також існує точка зору, згідно якої генетична інформація за своїми ознаками є особливим різновидом інформації з обмеженим доступом, а саме конфіденційною інформацією, що передбачає посилений захист та більш суворі вимоги до обробки таких даних [4, с. 152]. Проте, керуючись нормативним підходом, а також зважаючи на те, що завдяки генетичним даним фізичну особу легко можна ідентифікувати, генетична інформація все ж має ознаки персональних даних. З огляду на зазначене, виникає питання, чи можна говорити про захист генетичної інформації у рамках суб'єктивного цивільного права. Зокрема в теорії цивільного права генетичну інформацію визначають як самостійний об'єкт цивільних прав [5, с. 225], як елемент нематеріальних благ – баз даних, створених в результаті проведення геномної реєстрації [6], або ж як елемент таких нематеріальних благ, як право на життя, здоров'я, таємницю особистого життя, у зв'язку із чим доцільно поширювати на генетичну інформацію правовий режим особистого життя [7, с. 148]. Тому з цивілістичної точки зору в контексті правового регулювання державної реєстрації геномної інформації доцільно говорити про право громадянина на охорону його приватного (особистого) життя, яка може здійснюватися також щодо персональних даних. У зв'язку з цим варто на законодавчому рівні необхідно встановити особливий правовий статус генетичної інформації, виокремити її в окремий різновид персональних даних з обмеженим доступом через родинний (кровний) зв'язок третіх осіб із носієм такої інформації.

Оскільки Законом «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» визначається, що порядок зберігання в Адміністратора Бази даних біологічного матеріалу, відібраного для проведення державної реєстрації геномної інформації, установлюється Кабінетом Міністрів України, а порядок зберігання біологічного матеріалу, відібраного для проведення державної реєстрації геномної інформації у військовослужбовців, установлюється Міністерством оборони України, Службою безпеки України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, вказаним органам необхідно звернути особливу увагу на встановлення вимог до забезпечення безпеки генетичних даних як у процесі її зберігання у відповідних біобанках, так і при транспортуванні біологічних матеріалів, що є носіями геномної інформації, особливо в умовах збройної агресії, коли ризик втрати такої інформації та несанкціонованого доступу до неї підвищується.

Список використаних джерел

1. Квіт Н.М. Право на захист персональних і генетичних даних – один із аспектів правового статусу донора як суб'єкта відносин зі створення та використання біобанку. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 83. С. 51–60.

2. ECHR Judgment : Respect for private life : Insufficient foreseeability and safeguards of domestic law governing the taking of DNA samples : Fourth Section 75229/10, [2020] ECHR 286.

3. Владимиров В.Ю., Горбулинская И.Н., Кубитович С.Н. К вопросу о безопасности геномной информации. *Биосфера*. 2018. Т. 10. № 1. С. 42–47.

4. Shabani, M., Borry, P. Rules for processing genetic data for research purposes in view of the new EU General Data Protection Regulation. *Eur J Hum Genet* 26, 149–156 (2018).

5. Sturges, Melissa. Who Should Hold Property Rights to the Human Genome? An Application of the Common Heritage of Humankind. *American University International Law Review* 13. № 1 (1999). P. 219–261.

6. Justin Zimmerman. DNA Block Chain Project Boosts Research, Preserves Patient Anonymity. В: *CoinDesk* (2014).

7. Пунда О. Правове забезпечення генетичної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 145–149.

УДК 347.65/68:342.78

Віталій КУЧЕР,

завідувач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Ростислав БОРИСЛАВСЬКИЙ,

викладач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ, доктор філософії

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Спадкування – це цілий комплекс самостійних, але водночас взаємопов'язаних між собою правовідносин: правовідносин, що виникають із факту відкриття спадщини; правовідносин, що виникають відносно охорони спадкового майна; правовідносин із факту прийняття чи відмови від спадщини; правовідносин щодо виконання заповіту тощо [1, с. 91].

Як зазначає М. Михайлів перехід прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців у порядку універсального правонаступництва може здійснюватися у спосіб: спадкування за заповітом, спадкування за законом або спадкування як за законом, так і за заповітом. Спадкування за кожним із цих видів здійснюється після відкриття спадщини за наявності необхідної сукупності юридичних фактів. Так, наприклад, спадкування за заповітом можливе лише за умови наявності складеного заповіту з дотриманням форми і порядку, встановлених законодавством, та прийняття спадщини спадкоємцями [2, с. 23].

Повномасштабне вторгнення на територію України військ Російської Федерації, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, вносить свої корективи у всі без винятку сфери нашого життя. Спадкові правовідносини зазнали значних змін з початку запровадження в Україні воєнного стану. Дані зміни зумовлені прийняттям нормативно-правових актів у сфері спадкування, такими є: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного